

O‘ZBEKISTON YANGI TAHRIRDAGI KONSTITUSIYASIDA FUQAROLIK JAMIYATI INSTITUTLARI HUQUQIY ASOSLARINING MUSTAHKAMLANISHI

*Kurbanbayeva Munavvara Kozibayevna, UrDU o‘qituvchisi, QMU
“Milliy g‘oya, ma’naviyat asoslari va huquq ta’limi” kafedrasida
mustaqil tadqiqotchisi*

<https://orcid.org/0009-0002-6202-2064>

e-mail:

tamaddunnuri1@gmail.com

STRENGTHENING OF THE LEGAL BASIS OF CIVIL SOCIETY INSTITUTIONS IN THE NEW TAHRI CONSTITUTION OF UZBEKISTAN

*Kurbanbayeva Munavvara Kozibaevna, teacher of UrSU,
independent researcher of the department “National idea,
foundations of spirituality and legal education” of QSU*

УКРЕПЛЕНИЕ ПРАВОВОЙ ОСНОВЫ ИНСТИТУТОВ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА В НОВОЙ РЕДАКЦИИ КОНСТИТУЦИИ УЗБЕКИСТАНА

*Курбанбаева Мунаввара Козибаевна, преподаватель УрГУ,
независимый научный исследователь кафедры
«Национальная идея, основы духовности и правового
воспитания» КГУ*

Annotatsiya: Ushbu maqolada yangi tahrirdagi O‘zbekiston Konstitutsiyasida fuqarolik jamiyati institutlariga oid kiritilgan o‘zgarishlar va ular natijasida mazkur institutlar huquqiy asoslarining yanada mustahkamlanishi haqida gapiriladi.

Kalit so‘zlar: “inson – jamiyat – davlat”, “Yangi O‘zbekiston – ijtimoiy davlat”, xalqparvar davlat, fuqarolik jamiyati institutlari, Konstitutsiya, demokratik jamiyat.

Abstract: This article talks about the changes introduced in the newly revised Constitution of Uzbekistan regarding the institutions of civil society and the further strengthening of the legal basis of these institutions as a result of them.

Key words: “man - society – state”, “New Uzbekistan - social state”, people-friendly state, institutions of civil society, Constitution, democratic society.

Аннотация: В данной статье говорится об изменениях, внесенных в новую редакцию Конституции Узбекистана относительно институтов гражданского общества и дальнейшем укреплении правовой базы этих институтов в результате них.

Ключевые слова: “человек – общество – государство”, “Новый Узбекистан – социальное государство”, доброжелательное к народу государство, институты гражданского общества, Конституция, демократическое общество.

KIRISH (ВВЕДЕНИЕ / INTRODUCTION).

O‘zbekistonda fuqarolik jamiyati institutlari rivoji yangi tahrirda qabul qilingan Konstitutsiyamiz orqali yangi bir tarixiy davrga kirdi. Yangi tahrirdagi Konstitutsiyada moddalar soni 128 tadan 155 taga, normalar soni 275 tadan 434 taga oshdi. Ya’ni Asosiy qonunimiz matni qariyb 65 foizga ortdi va xalqimiz takliflari asosida yangilandi. Ularning askariyati mazmun-mohiyatiga ko‘ra, “inson – jamiyat – davlat”, “Yangi O‘zbekiston – ijtimoiy davlat” degan tamoyillarni konstitutsiyaviy qoida sifatida muhrlashga, xalqparvar davlat barpo etishga, inson huquqlarining himoyasi va ijtimoiy muhofazasini kuchaytirishga, yoshlarning huquq va manfaatlarini to‘la ta’minlashga qaratilgan.

Konstitutsiyaga ilk bor “fuqarolik jamiyati institutlari” iborasi kiritilgani, mahallalar, ommaviy axborot vositalari fuqarolik jamiyati institutlari sifatida qayd etilgani, Vazirlar Mahkamasiga fuqarolik jamiyati institutlarini qo‘llab-quvvatlash choralari amalga oshirish vazifasi yuklatilgani fuqarolik jamiyati institutlarining huquqiy asoslarini mustahkamlashda muhim asos bo‘ladi. Fuqarolik jamiyati institutlarining rivojlanishi uchun bu yangi normalarning ahamiyati juda katta.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA (ЛИТЕРАТУРА И МЕТОД / MATERIALS AND METHODS).

Shu davrgacha fuqarolik jamiyati institutlarining huquqiy asoslari tarqoq xolda “O‘zbekiston Respublikasining jamoat birlashmalari to‘g‘risida”, “Nodavlat notijorat tashkilotlar to‘g‘risida”, “Jamoat fondlari to‘g‘risida”, “Siyosiy partiyalar to‘g‘risida”, “Kasaba uyushmalari to‘g‘risida”gi qonunlar va boshqa yuzdan ortiq normativ-huquqiy hujjatlarda aks etgan edi. Endilikda fuqarolik jamiyati hamda fuqarolik jamiyati institutlarining huquqiy asoslari yaxlit holda Konstitutsiyada belgilab qo‘yilgani mislsiz ulkan qadam bo‘ldi.

O‘zbekiston Respublikasining 2023-yil 30-aprelda qabul qilingan yangi tahrirdagi Konstitutsiyasida fuqarolik jamiyati institutlarining demokratik jamiyat, adolatli, huquqiy davlatdagi o‘rni, mazmun-mohiyati aniq-tiniq belgilab berildi. Bu, albatta, demokratik davlat, fuqarolik jamiyatini barpo etish borasidagi sa’y-harakatlarda ulkan qadam bo‘lishi shubhasiz.

Jumladan, Konstitutsiyaning XIII bobi, 69-moddasida “Fuqarolik jamiyati institutlari, shu

jumladan jamoat birlashmalari va boshqa nodavlat notijorat tashkilotlari, fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari, ommaviy axborot vositalari fuqarolik jamiyatining asosini tashkil etadi. Fuqarolik jamiyati institutlarining faoliyati qonunga muvofiq amalga oshiriladi” [1], deb belgilab qo‘yildi. Fuqarolik jamiyati institutlarining tashkiliy-xuquqiy shakllari esa O‘zbekiston Respublikasining 7631-sonli “Nodavlat notijorat tashkilotlari to‘g‘risida”gi Qonunining 10-moddasida quyidagicha belgilangan: “Nodavlat notijorat tashkilotlari jamoat birlashmasi, ijtimoiy fond, muassasa shaklida, shuningdek qonun hujjatlarida nazarda tutilgan boshqa shaklda tashkil etilishi mumkin” [2].

Xuddi shu hujjatda nodavlat-notijorat tashkilotlari ta’rifi va ularning qanday maqsadda tuzilishi ham qonun bilan mustahkamlangan: “Nodavlat notijorat tashkiloti — jismoniy va (yoki) yuridik shaxslar tomonidan ixtiyoriylik asosida tashkil etilgan, daromad (foyda) olishni o‘z faoliyatining asosiy maqsadi qilib olmagan hamda olingan daromadlarni (foydani) o‘z qatnashchilari (a’zolari) o‘rtasida taqsimlamaydigan o‘zini o‘zi boshqarish tashkilotidir.

MUHOKAMA (ОБСУЖДЕНИЕ/DISCUSSION)

Nodavlat notijorat tashkiloti jismoniy va yuridik shaxslarning huquqlari va qonuniy manfaatlarini, boshqa demokratik qadriyatlarni himoya qilish, ijtimoiy, madaniy va ma’rifiy maqsadlarga erishish, ma’naviy va boshqa nomoddiy ehtiyojlarni qondirish, xayriya faoliyatini amalga oshirish uchun hamda boshqa ijtimoiy foydali maqsadlarda tuziladi” [3]. Shuningdek, mazkur hujjatning 11-moddasida jamoat birlashmalariga ta’rif berilgan: “Ma’naviy yoki boshqa nomoddiy ehtiyojlarni qondirish uchun o‘z manfaatlarining mushtarakligi asosida qonunda belgilangan tartibda birlashgan fuqarolarning ixtiyoriy birlashmasi jamoat birlashmasi deb e’tirof etiladi” [4]. Jamoat birlashmalarining shakllari esa, O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, 70-moddasida ko‘rsatilgan: “O‘zbekiston Respublikasida kasaba uyushmalari, siyosiy partiyalar, olimlarning jamiyatlari, xotin-qizlar tashkilotlari, faxriylar, yoshlar va nogironligi bo‘lgan shaxslar tashkilotlari, ijodiy uyushmalar, ommaviy harakatlar hamda fuqarolarning boshqa birlashmalari jamoat birlashmalari sifatida e’tirof etiladi” [5].

O'zbekiston Respublikasining 7631-sonli "Nodavlat notijorat tashkilotlari to'g'risida"gi Qonuni, 12-moddasida jamoat fondi quyidagicha ta'riflangan: "Jismoniy va (yoki) yuridik shaxslar tomonidan ixtiyoriy mulkiy badallar qo'shish asosida tashkil etilgan, xayriya, ijtimoiy, madaniy, ma'rifiy yoki boshqa ijtimoiy foydali maqsadlarni ko'zlaydigan, a'zoli bo'lmagan nodavlat notijorat tashkiloti jamoat fondi deb e'tirof etiladi" [6]. Xuddi shu hujjatning 13-moddasida muassasa qanday tashkilot ekanligi ko'rsatilgan: "Ijtimoiy, madaniy va boshqa notijorat tushdagi vazifalarni amalga oshirish uchun jismoniy va (yoki) yuridik shaxslar tomonidan tuzilgan nodavlat notijorat tashkiloti muassasa deb e'tirof etiladi" [7].

NATIJALAR (РЕЗУЛЬТАТЫ / RESULTS). Shu o'rinda dunyo davlatlari tajribasida kam uchraydigan, o'zbek millatiga xos bo'lgan noyob tuzilma haqida gapirish o'rinli bo'ladi. Bu mahalla tuzilmasidir. Ushbu tuzilma necha ming yillar mobaynida o'zbek xalqining chin ma'noda o'zini o'zi boshqarish shakli bo'lib xizmat qilib kelmoqda. O'zbek millatining milliy ruhi, xarakteri, qadriyatlari ifodasi bo'lmish mahalla tuzilmasiga O'zbekiston Respublikasi davlat mustaqilligiga erishgach, yangi hayot baxsh etildi, deyin mumkin. Ya'ni, O'zbekiston Respublikasining "Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari to'g'risida"gi Qonuni bilan fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish huquqi mahalla tuzilmasi orqali amalga oshirilishi qonun darajasida belgilab berildi va e'tirof etildi. Ushbu Qonunning 4-moddasida shunday deyilgan: "Fuqarolar Shaharchalarda, qishloqlarda, ovullarda, shuningdek shaharlardagi, shaharchalardagi, qishloqlardagi va ovullardagi mahallalarda o'zini o'zi boshqarishga doir o'z konstitutsiyaviy huquqini fuqarolarning saylov huquqlari kafolatlariga muvofiq fuqarolar yig'inlari (fuqarolar vakillarining yig'ilishlari) orqali amalga oshiradi" [8]. Ushbu hujjatning 8-moddasida quyidagi norma o'z aksini topgan: "Shaharchalar, qishloqlar va ovullar, shuningdek shaharlardagi, shaharchalardagi, qishloqlardagi hamda ovullardagi mahallalar fuqarolar yig'inlari (bundan buyon matnda fuqarolar yig'ini deb yuritiladi) fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlaridir. Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari davlat hokimiyati organlari tizimiga kirmaydi hamda mahalliy ahamiyatga molik masalalarni fuqarolarning manfaatlaridan, rivojlanishning tarixiy o'zi-

ga xos xususiyatlaridan, shuningdek milliy qadriyatlardan, mahalliy urf-odatlar va an'analardan kelib chiqqan holda, qonunga muvofiq mustaqil ravishda hal etishga haqli" [9]. Ushbu norma mahalla davlat organi emas, balki fuqarolik jamiyati instituti ekanligini ko'rsatib va dalillab turibdi.

XULOSA (ЗАКЛЮЧЕНИЕ / CONCLUSION). O'zbekiston sharoitida fuqarolik jamiyati institutlarining tashkiliy-huquqiy asoslari, huquq va majburiyatlari, faoliyat doirasi tegishli qonun hujjatlari, farmon va qonunlar, huquqiy-me'yoriy hujjatlar, hatto Oliy Bosh Qomusimiz bo'lgan Konstitutsiya darajasida e'tirof etilgan va belgilab berilgan. Endi ularni hayotga to'g'ri tatbiq etishning amaliy mexanizmlarini ishlab chiqish va ishga tushirish lozim. Bu fuqarolik jamiyatining pirovard maqsadi bo'lgan demokratik huquqiy davlat qaror topishining asosiy sharti va omillaridan biridir.

ADABIYOTLAR RO'YXATI (ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES):

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, 69-modda. Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 01.05.2023 y., 03/23/837/0241-son.
2. O'zbekiston Respublikasining 7631-sonli "Nodavlat notijorat tashkilotlari to'g'risida"gi Qonuni, 10-modda. 14.04.1999 yil. <https://lex.uz/docs/11360>.
3. O'zbekiston Respublikasining 7631-sonli "Nodavlat notijorat tashkilotlari to'g'risida"gi Qonuni, 2-modda. 14.04.1999 yil. <https://lex.uz/docs/11360>.
4. O'zbekiston Respublikasining 7631-sonli "Nodavlat notijorat tashkilotlari to'g'risida"gi Qonuni, 11-modda. 14.04.1999 yil. <https://lex.uz/docs/11360>.
5. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, 70-modda. Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 01.05.2023 y., 03/23/837/0241-son.
6. O'zbekiston Respublikasining 7631-sonli "Nodavlat notijorat tashkilotlari to'g'risida"gi Qonuni, 12-modda. 14.04.1999 yil. <https://lex.uz/docs/11360>.
7. O'zbekiston Respublikasining 7631-sonli "Nodavlat notijorat tashkilotlari to'g'risida"gi Qonuni, 13-modda. 14.04.1999. <https://lex.uz/docs/11360>.
8. O'zbekiston Respublikasining "Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari to'g'risida"gi O'RQ-350-son Qonuni, 4-modda. 22.04.2013.
9. O'zbekiston Respublikasining "Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari to'g'risida"gi O'RQ-350-son Qonuni, 8-modda. 22.04.2013.